MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN–HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA–TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA–KNOWLEDGE DATABASE

---

SZABÓ, József

Algériáról, különös tekintettel annak Alfa-iparára / From Algeria, with particular regard to its Alpha industry

***Eredeti közlés/Original publication***:
*Földrajzi Közlemények*, 1997, 15. köt., 3–4. füzet, 222–236. old.
***Elektronikus újraközlés/Electronic republication***:
AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.003.490
Dátum/Date: 2019. március / March
***filename***: szabojozsef_1887_Algeriarol
***Az elektronikus újraközlést előkészítette***
***/The electronic republication prepared by:***
B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd
***Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document***
SZABÓ, József: Algériáról, különös tekintettel annak Alfa-iparára / From Algeria, with particular regard to its Alpha industry**,** *AHU MATT*, 2019, **pp. 1–17. old.,** No. 000.003.490, http://afrikatudastar.hu
***Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:***
Az interneten / At the Internet
***Megjegyzés / Note:***
ellenőrzött és szerkesztett szöveg / controlled and edited text
***Kulcsszavak/Key words***
magyar Afrika-kutatás, beszámoló egy algériai szakmai utazásról, Algéria földrajzi arculata, ipar, földművelés, vízgazdálkodás, francia tevékenység az országban
African research in Hungary, report on an Algerian professional trip, geographical image of Algeria, industry, agriculture, water management, French activity in the country

---

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS, ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMENTUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES, COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/ writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages
* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration
* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

# ALGERIÁRÓL, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL ANNAK ALFA-IPARÁRA

(Az 1887. évi január hó 13-án tartott felolvasás tárgya)

SZABÓ József

*Földrajzi Közlemények*, 1997, 15. köt., 3–4. füzet, 222–236. old.

Mint szemtanúja ezen sajátságos helyzetű iparágnak, a tapasztaltak nyomán bátor vagyok a reá vonatkozó statisztikai adatokat a közvetlen szemlélés színezetével mutatni be.

Alfa, vagy az arab eredeti szerint helyesebben »halpha« név alatt a bennszülöttek különféle fű-neműeket értenek, melyeknek fő termőhelye az Algéria déli táján elhúzódó fennsík. Különösen a Stipa tenacissima szolgáltatja az alfát, s azt házi célokra: kosár, gyékény, kötél, kefe, seprűkötésre stb., már a legrégibb idő óta használták nemcsak éjszaki Afrikában, hanem Spanyolországban is, hol egy kevés a kopár homokos dombvidéken szintén terem, miként arra spanyol útitársaim figyelmeztettek, kikkel Oránból együtt utaztam Cartliagenától Madridba, de itt a szaharaihoz képest jelentéktelenül lép fel.

Míg azelőtt csupán a belföldi ipart szolgálta, újabban roppant mennyiségben fordítják papír-gyártásra, úgy hogy a modern alfa-ipar nemzetközi jelentőségű. Hogy azonban annak kellő képét adhassam, keretbe kell helyeznem, melyet Afrikába jutásom és Algeria viszonyaiba bevezettetésem körülményei alkalmasak, szolgáltatni.

* * *

»1830. július 14-én egy francia hadsereg szállott ki Algeria partjain, hogy azon barbár kalózokat megfenyítse, kik a Földközi tengeren a kereskedés szabad fejlődésének útjában állottak. Vagy egy félszázaddal később, 1881. április 14-én, Algír lakói újból hallották a nagy ágyú hangját, mely ismét egy megszállást hirdet s új hódítást jósol. Most is egy francia hadsereg az, mely Afrika partján tűzi ki zászlóját.

A tudomány békés és felszabadító hadserege, melynek győzelmei nem kerülnek vérbe, könnybe; a csatákban, melyeket megnyer, nem egy emberfaj az. mely egy más emberfajt tipor el, hanem az emberi szellem az, mely meghódítja a természetet s azt egy tanulékony s engedelmes szolgájává teszi.« – Ilyen bevezetéssel üdvözölte Mr. Guillemin Algír maire-je a francia természetvizsgálók (Association Frangaise pour l'avancement des sciences) vándorgyűlését, kik most legelőször határozták el magokat arra, hogy az anyaországot elhagyva, 1881. tavaszán ezen érdekes gyarmatuk fővárosát keressék fel.

A francia szellem rendesen kezdeményező, de a vándor-gyűlések eszméje Németországban fogamzott meg. Elterjedt az onnét csakhamar mindenhová, kivéve Franciaországot, mely annak importálásától sokáig tartózkodott. Végre bevezették; és én a ki azokban már kétszer vettem részt, és a külső tagok között folyvást felemlítettem, mondhatom, hogy a szakemberek ezen társulásának eszméje ott is felette termékeny talajt talált. A francia vándorgyűlések nemcsak a résztvevők számára, hanem a munka-erő szaporaságára és a közlöttek belbecsére nézve is azon nép szellemi magas színvonalának méltán megfelelnek.

Az angolokat követve, a francia vándorgyűlések vezetői is intéznek személyes meghívást külföldi tudósokhoz. Algírba is meg volt hiva vagy 30[1] s ezek között engem is ért azon megtiszteltetés, hogy mint az algíri municipalitás vendége kaptam a meg-hívást, mit annál inkább örömmel fogadtam el. mert egy oly világrészt voltam látandó, melyben a maga nemében egyedüli viszonyok vannak kifejlődve, s mindez ünnepélyesen bemutatva, merőben máskép tűnik fel, mintha csak közönséges turista gyanánt nézem vala meg.

Ha valaki azon kérdést intézné hozzám, hogy mit tartok én kora tavasszal Európában a legszebb útnak. Habozás nélkül felelném: azt, melyen én mentem jöttem ezen alkalommal. Mentem (ínenuától a tengerparton a híres »Riviera di ponente vonalán, melyen ápril közepén mindenütt rózsák s egyéb virágok dísz-lettek s az érdekes tájnak Nizza méltán egyik fénypontját képezi. Toulonnál az erődítések miatt kanyarodik az út s nem is igen lesz szép, de azért érdekes nyugpont híjjában itt sem vagyunk s ezt Marseille nyújtja az ö délies jellegével és nagyszerű tengeri kereskedésével.

Marseilleből egyenesen mentem át a tengeren Algírba (750 kilométer) vagy 36 óra alatt, azért hogy azon benyomást el ne veszítsem, me-

[1] Németországi tudóst egyet se hívlak meg.

lyet Algír városa a távolból kezdve s fokozatosan fejlődve tesz a közeledő szemlélőre.

Vissza Spanyolországon keresztül jöttem, de úgy, hogy Madridból a lehető legdélibb ponttól kezdve ismét, a tengerpartra siettem, s annak vasúti vonalán mentem a Pireneek tövénél elhaladva Franciaországba s újból Marseillebe. A Földközi Tenger spanyolországi partja nemcsak hogy méltó kiegészítője a »Riviera di ponente« éjszakibb folytatásának, de azt szépségre nézve felülmúlja. Itt a vasút némely helyen narancs-erdőkön vezet keresztül, s a vasút vonalától nem messze van az Elche az ő 4000 darab datolyapálma ligetével, oly szám, mely még Algéria látása után is meglep. Van datolyapálma a Riviera di ponente vonalán is, de ott csak dísznövény, a gyümölcse nem érik meg, itt pedig tetemes jövedelmi forrást képez. Végre még azt sem bocsáthatóm meg az olasz–francia Riviérának, hogy több mint 100 apró tunelen menvén keresztül, a kilátás szépségében az élvezet mindannyiszor megszakad s általában a világosság és sötétség ennyi-szer bekövetkező változása végtére bosszantóvá válik.

Algéria fővárosa egy a tenger felé meredeken nyomuló hegység (Sahel) oldalán fekszik, hófehér házai egymás fölött sorakozva már nagyon messziről látszanak, s a hegységet jobbra-balra sötétzöld növényzet borítván, nem csuda hogy költői hangulatában az arab azt mondja: Algir egy gyémánt smaragdba foglalva. Közelebb érve a hegy tövében elvonuló francia város is kibontakozik, mint palotasorok Marseille vagy Párisból ide átültetve.

A mit a házak mutatnak, annak más kifejezése az, hogy ezen városban két különnemű s egymástól felette sokban eltérő civilizáczió érintkezik. Az ó-város csaknem változatlanul maradva hajlékul szolgál a mórnak, arabnak és zsidónak, míg az újban a franciák és általában az európai idegenek vannak letelepedve, Az arab város utcái keskenyek, tekervényesek, mi ugyan a nap heve ellen árnyékot nyújt, de dísztelen. A házak teteje lapos, s mindegyikről szép kilátás van a szabad tengerre.

A házak tetejét arra is használják, hogy a haremhölgyek nap lementekor arra felmennek és kényelembe helyezkedve élvezik az üdítő levegőt. Ezen hagyományos egészségi intézkedés azonban olyan házaknál, melyek a franczia város határvonalán állanak, meg lett zavarva az által, hogy a francia férfiak az ablakjokból az arab asszonyokat nézegették. Ezek nem kifogásolták, de férjüknek semmiképpen nem tetszett, panaszt tettek a francia hatóságnál, hanem eredmény nélkül,

minthogy semmi törvénybe sem ütközik, hogy valaki az ablakán kinézzen. A leghíresebb marabuktól(arab pap) is kértek tanácsot – hasztalan. Végre reá jöttek, hogy ki segíthet legjobban a bajon: a franczia feleségek. Ezek sem vették a dolgot közönyösen és abban állapodtak meg, hogy férjeiket azon órában kávéházba küldik. Innét kapja magyarázatát a kávéházak látogatottsága alkonyat felé.

Ezen eset csak egyike azoknak, melyekre szükség volt, hogy a »modus vivendi« minden oldalról megállapíttassék egy keresztény és egy muzulmán civilizáczió életmódja között.

Utazásaim alkalmával, a hol csak szerét tehettem, meglátogattam a vásárt: az valóban eleven kiállítás, etnográfiái, földmivelési és ipari tekintetben. Algír vására meglepő képét adta az ottani életnek. A gyümölcsből az eper már február óta van, a cseresnye március közepe óta. A nagy gömbölyű s lédús narancsok özöne mellett a mandarinok teljes érettséggel kaphatók. Egy előttem ismeretlen sárga gyümölcs (nefles de Japon) japáni lasponya, kellemes savanykás izével változatosságot hozott be az ismert tárgyak sorába; úgy szintén nagy számmal volt olyan zöldség és egyéb termény, mi szokatlan volt előttem.

Nem kevésbé tanulságos a vásár altív szereplője az ember. A bennszülöttek között a fürge városi arab vagy mór a legelő-kelőbb, az hímzett dolmányban, térdig érő bő nadrágban és fehér harisnyában jár. A falusi vagy pusztai arab lomhán mozog, fehér burnuszba van burkolva, harisnyát nem hord; neje erősen van fátyolozva és ez által is különbözik a kabiltól vagy berbertől, Algéria ős lakójától, kinek öltözete egészben véve hasonló mint a meghódítójáé, de noha muzulmán, neje nem visel fátyolt. A sötét színű turbán, sötét dolmány, nadrág és kék harisnya az ó-zsidó viselete. Az újabb nemzedék franciásan jár. Még a szerecsent kell be vennem, hogy Afrika népeinek számát kiegészítsem. Európa kontingense nem szegényebb; a francia gyarmatosokon és városiakon kívül sok a spanyol, de van elég olasz, angol és máltai. Rendkívül eleveníti a vásárt a sok mór gyerek, kik ott szolgálataikat ajánlják és minden európait megszólítanak: annak általában Didón nevet adván:

»Eh! monsieur Didón, viens porter?

»Eh! madame Didón, c'est moi qui porté?

Hogy honnét vették e nevet ők nem mondják, nem tudják, az az arab–francia zsargonban megszületett. A franciák úgy hiszik, hogy ők maguk szolgáltatták az anyagot az által, hogy gyermekek irányában

vagy családi körben általában gyakorta használják ezen megszólítást »dis done!«

A vándorgyűlés teendői 8 napra voltak beosztva oly ügyesen, hogy a szorosan vett szakszerű foglalkozásnak is bőven kijutott, de Algírt meg Algériát is érdekesen bemutatták.

A legjelentősebb alkalmak egyike volt Algériával megismerkedni egy országos kiállításon, mely Algírban volt megtartva s melynek bezárási és díj-osztási ünnepélye ott létünk első napjaira esett. A kormányzó (Grévy) maga vezette az ünnepélyt, részt vett benne a rendező bizottság és a jutalmazottak. Érdekes volt látni az arab kitűnőségeket, kik az ő eredeti változatos öltözetükben megjelenve, nemcsak érdekes de impozáns látványt nyújtottak. Mellükön francia érdemjelek, de társalgásukban s mozgásukban is van a mit a franciától sajátítottak el, csupán ruházatukban maradtak ős-arabok. Mily ellentét azon látványnyal, melyet Konstantinápoly nyújt, hol az ó-török viselet már annyi nyirbálást szenvedett!

A kiállított tárgyak Algeéia földművelési, ipar s műtermékei felett jó áttekintetet nyújtottak. Ezek között legérdekesebb volt a különféle növény s állat, valamint ipar-honosítási eredmény.

Felette megkapó volt a kiállításban egy algíri születésű de Párisban lakó mérnök eszméje. Algéria geológiai áttanulmányozása nagyjából be van fejezve s az eredmények egyike az, hogy kőszén nincs. Fa sem lévén elég, sok gyáriparra a kilátás nem kecsegtető. Van azonban napja bőven s hőforrásul ezt igyekszik igénybe venni. Az eszme nem uj, de a kivitel nagyon változatos lehet. Két készüléket állított ki. melyek működtek és mindenki figyelmét lekötötték. Esztétikailag is jó benyomást tevő parabolás hatalmas fémtükör közepén egy veres rézhenger nyúlik ki, mely alul fekete szénporral van behintve, felső vége léié pedig a réz-veres szín szabadon áll. A kisebb készülék hengerének tetején egy fémcsuporban folyvást forr a víz, ennél ebédet lehetett volna főzni; a másik nagyobbnál annyi vízgőz fejlődött, hogy gépet hajtott egy lóerővel. A hol nap süt, ezt mindenütt lehet alkalmazni. A feltaláló (Mouchot et Abel) szerint Franciaországban néhány ily gép már működik.

A kiállításban a szőlőn is megakadt a szemem. Algériában honos volt a szőlő már a foglalás előtt is, az arabok azt mint gyümölcsöt ették, de bort nem készítettek. A franciák a bor-készítéssel foglalkoz-

nak, még pedig évről-évre növekedő sikerrel. Hasonlítva déli Franciaország terméséhez, az eredményt meg-lepőnek mondják. Dacára hogy az anyaországban a filloxera oly roppant pusztítást okoz, itt, noha a talajt legáltalánosabban kötött veres agyagnak láttam, azt eddig nem ismerik ; az oidium mutatkozik, de ártalmatlanná teszik kénezés által. Már számítanak azon időre, melyben Francia- és Spanyolországból saját használatukra bort többé nem hoznak be. Egy kiállítónő (Mme. Vv. Porcellaga, au camp d' Erlon, Bouffarik vasúti állomás mellett Algír és Oran között) borai között volt tokai is ezen fel-írással »Tokay, médaille á l'exposition d'Alger 1876.« Hitelesen mondták, hogy a venyigét közvetlen Tokajból hozatta.

Az állatvilág nevezetes tárgyát a struccok képezték. Több társaság van, mely azokat Szudánból importálja és meghonosítani igyekszik. Megnőnek akkorára mint az eredeti példányok, párosodnak is, de a tojást csak hidroinkubator segítségével költhetik ki. Egy társaságnak 101 strucca van, egy másiknak 50stb.

A vad állatok kikészített bőrökben voltak bemutatva, s ezek között mi lehetne más az első mint az állatkirály az afrikai oroszlán. Volt idő midőn fékezetlenül uralkodott Algériában, de a foglalás óta megváltozott. A letelepedők benne látván a leg-nagyobb ellenséget, neki rontottak. Legnagyobb pusztítójuk lett Gérard (kitől a nemzeti kaszinóban Budapesten, mint ajándék, egy gyönyörű tigrisbőr látható), Chassaing Bétoulle, valamint három bennszülött, kiket a kormány tiszteleti puskával ajándékozott meg azon nagy eredménynél fogva, hogy a két nyugotibb tartományban (province d'Alger és d'Oran) már egy oroszlán sincs, csupán a keletiben (Constantino) van még vagy 50. Itt azonban bajos hozzá férni Tunisz szomszédsága miatt, hol azokat alig hantja valaki.[2]

[2] Mondják hogy az oroszlán minden ülődik nap megöl egy nagy szelíd állatot, és minden második nap egy juhot vagy kecskét. Egy nagyobb állat (tehén, ló, öszvér) közép ára 150 frank, egy kisebbé 10 frank. Egy éven át kell az oroszlánnak 75 nagy és 292 kisebb állat, melyek összes értéke 13870 frank. Ennyibe kerül évenként egy oroszlán. El él az, például, 30 évig (közép számmal), mennyire felszaporodik az összeg már egy oroszlánnal is, hát még ha mind az ötvenet vesszük, aztán nem is oly nemes állat az, mint a könyvekben írva van, hogy csak azt fojtja meg, amit enni akar; van eset reá, hogy egy juh nyájat találván az erdőben, mind megfojtotta egytől-egyig a nélkül, hogy valamit evett volna belőlük.

A különféle arab s egyéb nép-ünnepély szintén hozzájárult az élet ismertetéshez s éppen nem lehet mondani hogy érdek nélküli látványt nyújtott; ezek között megemlítem azon előadást, melyet a »société hippique« által rendezett lóverseny után a »gumók«, az arab törzsökből kiállított fegyverek »fantasia« címen tartottak. Szürke ménjeiken, saját fegyvereikkel mutatták be azon módot, mellyel a támadást hagyományosan szokták tenni. Vagy százhúszan vettek benne részt.

A bezáró közgyűlés után. volt a bezáró ünnepély is, mind-nyája között a legnagyszerűbb: bál a kormányzó nyári palotájában a »Mustapha Supérieur« elővárosban, vagy kilométerre Algírtól, A palota eredetileg egy szép mór ház volt, a legszebb hegyoldalban, szép kilátással a tengerre. Kezdettől fogva minden francia fővezér kedvenc helye volt, mindenki épített hozzá, utoljára Pelissier és Mac-Mahon fejezték be keleti stílben s most a gyönyörű kerttel együtt e palota valóban ritkítja párját. Hát még este azon kombinált világítással, melyet a gáz, az elektromosság s a lampionok miriádjai által idéztek elő nemcsak az épületen, hanem a park sétányain sőt egyes fáin is. Az ezeregy éjbe való látvány! Meghívás vagy 1.200. Az arab forradalom kitörő félben volt, de tényleg még nem tört ki, és így politikai jelentősége volt annak, hogy Algéria egész területéről meg voltak híva az arab törzsek főnökei. Közel 300 jelent meg legnagyobb nemzeti díszben.

Felette jól számították ki a kora tavaszt ezen vándorgyűlés megtartására, mert Algéria roppant területén később tenni bajosan lehetett volna. Vagy 12-féle kirándulás volt indítványozva s mindegyik külön vezetővel ellátva. Az egy napos kirándulástól kezdve több hetes is volt.

Én szerencsés voltam egy külön kis társaságban s főleg geológiai színezetű kirándulást tenni Pomel Senator, Delage algíri és Vilanova

---

Párduc még elég van. de ez nem oly veszedelmes, soha se keresi fel a tanyát, mint az oroszlán, hanem csak az erdőben leskelődik. Leginkább vaddisznót eszik. – Úgy az oroszlánnak mint a párducnak a húsát európaiak nem kevesebbé mint a bennszülöttek jónak találják.

A kevésbé feltűnő, de Afrika ezen részének sajátságaihoz tartozó állatok még az antilopok és a majmok, melyek némely erdőben háborítatlanul tanyáznak. Van néhány vasúti állomás, melynek közelében a turistást egy-egy majom-erdőbe vezetik. Beszélték, hogy az erdő kivágásnál a vasút készítése alkalmával olykor a majmok összesereglettek, és közmorgással meg az ágak rázásával mintegy óvást tettek a behatolás és pusztítás ellen az ö hagyományos birodalmukba.

madridi egyetemi tanár társaságában Pomel vezetése mellett, ki szíves volt azon ajánlatot tenni, hogy Oran tartomány geológiai nevezetességeit bemutatja s ezekkel együtt a Szahara fennsíkjain levő alfa-ipart is megtekinthetjük.

Algéria területe legnagyobbrészt egy közép magasságú hullámos sík, melyet éjszakról és délről hegykoszorú fog be. Az éjszaki hegyek sűrű csoporttá alakulnak s kinyomulnak egészen a tengerig. Magasságra és alakulatra nézve a budai s általában a Vértes hegységhez hasonlíthatom. Az arabok ezen vidéket a Tell-nek nevezik. A déli hegykoszorú mögött a Szahara terül el, de nem egyaránt, mert míg a keleti részén Algériának, tehát Constantine provinciában a Tell-re nyomban a Szahara következik, addig nyugatnak menve fokonként egy fennsík emelkedik ki s tart folyton a már Marokkóban lévő Atlas-hegységig, ennek csapását híven követve. Megvan tehát Algír és Órán provinciákban és különösen Fensíknak »Hants Plateaux« mondatik. Magassága tetemes, 1100–1200 méter.

A Teli ismét külön tájakra oszlik fel: a tengerparti rész s némely ide nyíló mély völgy, vagy néha mondhatni hogy valóságos al-sík klímája meleg és nedves, ilyen helyen fekszik Algír egy része, valamint a többi tengerparti város. A védettebb ilyen helyeken valóban trópusi növény életet látunk fejlődni, amire már maga Algír városa, annak sétányai, de mindenek fölött a növényhonosító vagy kísérleti kertje »Jardin d'Essai« (vagy »Jar din du II am ma«) meglepő képet nyújtanak.

Algériának állatvilága éppen úgy, mint a növényzete már eléggé ismeretesek voltak az előtt is, és különösen a növényvilágról tudva volt, hogy nem igen üt el Európa szemközt fekvő részeiétől; de azt hogy honosítás által mi eredményt érhetni el, a »Jardin d'Essai« tárja fel előttünk. A kormány már 1832-ben kezdette meg 80 hektár területen. A várostól vagy 5 kilométer távolságra van, s egy része a tengerig elterülő lapály, más része a lapályból emelkedő s a szelek ellen védett hegylejtő. Jelen állapota azt mutatja, hogy dacára az elhanyagoltságnak, melyben a mostani kezelője, egy magán-társaság sínyleni engedi, az első berendezés okszerű és öntudatos volt, úgy hogy most sokban az akkori sikeres megalapításnak közel félszázados eredményét látjuk.

A meghonosított növények a világ minden részéből láthatók ott, még pedig nagy területen és illetőleg óriási példányokban. A lapályos részen csak egy hosszú fasor van, melyben magam otthon éreztem, ez mindjárt a bemenetnél a szép platán-sor volt, melynek példányai azonban nem különbek mint a Budapesti városliget szép platán erdeje,

csakhogy április közepén már teljes lombozatban láttam. Ezzel párhuzamosan fut egy hasonló hosszúságú pálmasor a legkülönfélébb fajokból s végződik egy pálma oáz-zal vagy 70 példányban; egy harmadik fasort magnóliák és ficus roxburghii képezik. Ezen impozáns három fasort keresztülszelik más sorok, melyek között engemet a bambusz lepett meg leginkább. Ezek magassága 15—20 méter, leveleik oly sűrűen vannak, hogy a legnagyobb napban is árnyékot nyújtanak, íme India vagy déli Kína áttéve Algírba! Használata is kezd oly széles körben elterjedni mint eredeti honában. Párizsba sokat visznek, hol a finomabb asztalos munkák között foglal helyet. Mint dísznövény is kedvelt: kávéházak előtt hordóba ültetve, sőt termekben is látni.

A hegyoldalon két facsoportot vagy inkább kis erdőt tartok megemlítendőnek: egyik az Araucaria – másik az Eucalyptus erdő. Míg a hatalmas Araucaria valóban gyönyörű látványt nyújt szabadon tenyészve nagy példányokban, addig az Eucalyptus-ről bízvást mondhatni hogy az Algériára nézve providenciális fa. Abból már több mint két millió példány van Algéria területén ültetve a legjobb eredménnyel. Ahol mocsár volt, lecsapolják s Eucalyptussal ültetik be. Már több faja lett általános s mind-nyájának meg van az a jó tulajdonsága, hogy gyorsan nő igen nagyra, gyökereit mélyre bocsátja, faja kemény és tartós. Legel-terjedtebb az Eucalyptus globulus. Eddig sem földi, sem vízi rovarok között ellensége nem akadt. A hol az Eucalyptus ki van fejlődve, ott nincs többé láz, ami azelőtt sok helyet lakatlanná tett, és a minek azelőtt sok kivándorlott esett áldozatul. Ismert gyógyerejét azon alakban is igénybe veszik, hogy leveleiből szivart készítenek.

Lombozatában azonban meg van azon bizonyos lankadtság, mely a legtöbb ausztráliai fával közös, hogy levelei inkább éllel mint lappal állanak lefelé, és így a legnagyobb Eucalyptus alá állva sem élvezhetni teljes árnyékot. Az egész fa kellemes aromás illatot terjeszt.

A kísérleti kert kicsiben nyújtja hű képét, hogy mire képes Algéria klímája és erőteljes talaja, ami legtöbbször egy mész-tartalmú veres nyirkos talaj. Algír város környékének klímájára legyen szabad annyit megjegyezni, hogy január február és március hónapokban a hőfoki átlag +12° C.[3]

[3] Nizzában ugyanezen időben + 9° C, tehát Algir enyhébb azon két harmadában az évnek, mely Európában a/, ősznek, télnek és kora tavasznak felel meg. Algeria alsíkján ilyenkor a legkedvesebb tengeri klíma lapasztal ható. A thernometer ritkán megy le 4–5 C fokra a 0° felett, de 27–28° C-nál sem

A Tell. A hullámos közép sík képezi Algé0ria zömét, melyre úgy szólván magára vonatkozik mind az, mit Algériáról mondanak. Ennek hegységeit csupán a Kabilok (Berberek) lakják, míg lapályain vegyest vannak ezek az arabokkal. Itt telepedett meg a francia gyarmat népség is széltében. A Tell képezi Algéria termékeny vidékét. Lapályosabb helyein a televény igen vastag. Mind azon növények, melyek a Földközi tenger medencéjének környékén Európában is honosak, kitűnően tenyésznek Algéria középsíkján is, sőt némelyek tán még jobban, tekintve az éghajlat szelídebb voltát azon körülménynél fogva, hogy azon zivatarok, melyek Európán keresztül vonulnak, Algériát már nem érintik. A földművelés legnagyobb akadálya a légi csapadék rendetlen eloszlása. Eső ugyan van elég bőven, de nincs nagy köszönet benne, mert csak záporokban és csak kevés napra szorítkozva hull; azon tartós rendes nyári esők, melyeket a növényzet oly nagyon szeret, nem léteznek. A folyók és tavak télen medrükből kidagadnak néhány napon át, de az év legnagyobb részében szárazak. Igyekeznek a bajon azáltal segíteni, hogy a folyók mélyebb részeiben gátépítés által a vizet feltartóztassák, de mindeddig a siker ezen »barrage« gyakorlati kivitelénél nem elégítő. Már áprilisban láttam a legtöbb folyónak a medrét, valamint több tónak (chotte) fenekét szárazon s ez utóbbiakat hófehéren a gipsz s nátron sók kivirágzása következtében. Ismeretes hogy Rómának Karthagó, az akkori Algéria volt magtára. Mondják, hogy a klíma mostani száraz tulajdonsága akkor még nem volt meg, mert a Tell és az a fölött délnek elterülő fennsík sivatag között egy széles erdő-öv létezett, mely most végkép kipusztítva az alatta elterülő lankás lej-tőre az irrigáció egyenletesebb eloszlására nem folyhat be.

Kisebb erdőség azonban található, melyben többféle tölgy között a parafa tölgy említendő meg. Gédrus és Tuja szintén képeznek ligeteket. A narancs kitűnően díszlik. Blida és Mitidja környéke már régóta látja el Marseille és Párizs piacát. Éppen így terem a banán is. Az olajfa buján tenyészik. Van a kabilok közt egy birtokos, ki négyezer hektoliter asztali olajt juttat a vásárra. Franciák az olaj sajtolás finomabb eljárásait vezetvén be, ezen termékeny értékét jelentékenyen emelték.

---

emelkedik magasabbra. Ellenben junius, Julius, augusztus és szeptember első felében a hő foki átlag magasabb, és hozzá jön még egy kellemetlen nedves köd, melyet az éjszakkeleti szél hoz. Ez a nedvesség igen tikkasztó. Befelé a mint emelkedik a vidék, szárazabb is és ezen ködök odáig nem jutnak el.

A Tell hegyes vidékén a hőfoki végletek nagyobbak mint a tengerparti al-síkon: a meleg is nagyobb, a hideg is. Lemegy a hőfok a fagypont alá olykor -5°C-ra, fel pedig +32°C-ra. Az évi átlag itt 16°5 C, míg e tengerparti al-síkon 1°75 C.

A Tell-nek néhol közvetlen szomszédsága a Szahara levén, annak klímájáról szabadjon itt annyit mondani, hogy az még extremebb. Tiszta éggel néha oly erős a talaj kisugárzása, hogy a thermometer a fagypont alá szállt 5–6 fokra, míg ugyanakkor nappal a sátrak árnyékában 45–50°C mutatkozik. Ez vagy 21°C évi átlagnak felel meg.

Szerencse hogy a datolyapálma ezen hőfokot eltűri, kivéve ha virágzásban van, akkor érzékeny. Ez képezi az oázok gazdag gazdagságát a Saharában. Statisztikai adatok szerint ezen fák összes száma vagy 520000. Gyümölcse szolgál fő táplálékul a nomád népeknek sőt a fehér és fekete telepítvényeseknek is a Szaharában. Ez a sivatag providenciális fája, mely nélkül ott létezni alig lehetne. Innét azon nagy gond, mellyel ápolják, sőt némileg azon vallásos tisztelet, melyben részesítik. Legjelentékenyebb ezen tekintetben Biskra vidéke, hova a turisták Gonstantinból a kirándulást rendesen meg is teszik és melynek oázjában vagy 140000 datolyapálma van, mi jelentékeny mennyiségű vizet tételez fel, mert annak mívelése kiválóan öntözésen alapszik, a mint ezt egy arab közmondás is kifejezi: »A datolyapálma megkívánja, hogy feje tűzben, lába vízben legyen.«

A déli szél nálunk sirokko, az araboknál guebbi néven nevezve egész éven át jelentkezik, esetleg azon melegítő hatással, melyet mi is ismerünk.

Algírból a kirándulók egy része Oránba ment, ezekkel tartottunk mi is. A vasút kelet–nyugati irányban egy hosszú völgyön visz keresztül, melyet a tengertől a Sahel nevű parti hegység választ el.

Vagy közép tájon Orleánsville a legjelentékenyebb hely és 421 kilométer távolságban Algírtól Oránba jutni egy újabb keletű tengerparti városba, melynek az a nevezetessége nincs, hogy itt a kétféle civilizációt egyensúlyi állapotában szemlélhetnénk: ellenben nevezetes a spanyol uralom emléke, mely egy tekintélyes fellegvárban maradt fenn, mely most végkép el van hagyva, de amelynek láttára spanyol társaink felsóhajtottak éppen úgy mint mikor az ember Gibraltárt említi. Minderre azzal válaszolnak, hogy Marokkónak kell előbb-utóbb spanyolnak lenni.

Oránban az ideérkezett vándorgyűlési tagokat az ottani geográfiái társulat fogadta, és az egész társaság (vagy 25 személy) egy finom

reggelire volt meghívva egy »café restaurant« (Letang) kertjébe, honnét gyönyörű kilátás nyílt a tengerre Spanyolország felé.[4]

Oránban van egy »Service de Mines«, hol sok érdekes adatot láttam Orán bányászatára nézve. Tettünk több geológiai kirándulást, mi itt szintén nagy változatosságot árul el. Megtekintettem néhány telepítvényes gazdasági berendezését, mi már annál fogva is nagy érdekű volt geológiai szempontból, mert csaknem minden francia birtokos legelőször vízről gondoskodik mély kutak által, melyek fúrása aztán valóságos átmetszetet szolgáltat a föld szerkezetére nézve. Egy helyen a kút mélysége 20 m., más helyen 75 méter volt. A víz megfelelő medencébe jön, mi a birtok legmagasabb részén van, honnét aztán szétvezetik öntözésre. A tanyák kerítése rendesen kaktus meg aloe növényekből áll. Ezen utóbbiak között virágzó éppen nem ritkaság.

Nem messze délre Orántól van egy terjedelmes »Chotte« vagy »Sebkha,« mi alatt egy sós tavat értenek, milyenek nagy számmal és nagy kiterjedésben vannak a fennsíkon, de Orántól délre vagy 15 kilométerre a vasút mentén egy ilyen jól látható. Azt az oráni »Chotte«-nak is nevezik. Midőn én láttam, több ízben elmenvén mellette (1881. április), egészen száraz volt, feneke hófehér, mint Békés és Szolnok megyékben az úgynevezett »vakszék« foltok. Csakhogy míg ezek valósággal hófehér foltok az Alföldön, addig az az oráni Ghotte hossza 53 kilométer, szélessége 8–12. Egy ily nagy terület felette meglepő változatosság, mit ha a magas hőfok ellene nem szólna, hó-területnek tartana az utas, de nem más mint gipsz és só kivirágzás. Egy alkalommal gyönyörű déli-báb-féle (»mirage«) optikai tüneményt láttam rajta.

Orántól–Saïdá-ra. — Utolsó kirándulásom volt délnek le a fennsíkra, mi egy kis vágányú ipari vasúton történhetett, melyet egy Orán környéki nagybirtokos (Debrousse et Co.) hozott létre az által, hogy egy társaságot alakított (»Franco-Algérienne«). mely koncessziót kapott annak építésére a tengerparttól fel a fennsíkra éjszak–déli irányban 211 kilométer hosszúságban. Az emelkedést ezen vasút által igen tanulságosan lehet kivenni:

Arzeu a kiindulás a tengerparttól 1 méter.

[4] A »menu« tudatta velünk, hogy Afrikában vagyunk »Cuissot de Gazelle de Biskra,« mit valóban sajnálva ettem. Több alkalommal szolgáltak fel tevehúst, de azt sohase találtam jónak.

Débrousseville a következő állomás 12 12
Perrégaux 42 20
Oued-el-Haminam 133 50
Traria 493 25
Saïda az utolsó város 817 19

Ain-Hadgar 42 kilométerrel tovább, hol a vasút végződik. Ettől vagy 10 kilométerrel tovább délnek van a legnagyobb magasság ezen irányban, az 1175 méter a tenger fölött. Ez mái-egészen a fennsíkot képezi, melyen az alfa tenyészik.

Algéria fennsíkja voltaképen folytatása az Atlasz hegységnek, melynek gerincvonala Marokkóban nyugatról keletnek irányul és igy kelet felé a fennsík annak mintegy kiegészítője. Magassága 1000–1200 méter Oránban, kelet felé még több: 1200–1500 méter a tenger felett. Határa egyfelől a Tell, másfelől a Szahara. Szélessége Orán és Algír tartományban átlag 140 kilométer, Constantinban a 80 kilométert alig haladja meg. Területe vagy 8 millió hektár s általános jellege, hogy sivatag. Fát alig látni vagy csak csenevész példányokat. Vize kevés s csekély folyói vagy a gyakori sós tavakba »Ghottes« ömlenek, melyek azonban az év nagyobb részében szárazak vagy a Szahara homokjában vesznek el, honnét egyes helyeken a felületre jutván oázokat létesítenek. Van azonban rengeteg legelője, melyet Antilopok falkái keresnek fel. de a hol a baromtenyésztés is nagy előnnyel volna űzhető. A növények között az alfa az, mely buján terem roppant területen s a melyet a modern ipar oly mértékben karolt fel, hogy a régi szállítás-módot elégtelennek találván, e jelentékeny magaslatra vasutat építettek.

A len és kenderen kívül mint a szövő ipar nyers anyaga az alfa túlszárnyaló szerepet visz. Az alfa (Stipa vagy Macroehloa tenaeissima) az agyagos és száraz talajt szereti kiválóan, de szénsavas meg kovasavas mésztalajt is megtűr.[5] Magától nő és évről-évre bujábban bajt. Aprilban gyűjtik, ekkor még elég zöld arra, hogy az állatnak is táplálékul szolgáljon, de már megerősödött annyira, hogy a kitépésnél a szálak el ne szakadjanak. A gyökér visszamarad.

[5] Igen jól díszlik Budapesten az egyetemi növénykert meszes homok talajában.

A fensík hosszában mindenütt találni alfát, de nem egyenletesen. Oránban van legtöbb: 6 millió hektár; Algir tartományban 3: Constantinban 2 millió.

A »Société Franco Algérienne« alfaterülete, melyen azt neki gyűjteni kizárólagos joga van, 300000 hektár. Két év előtt itt még semmi sem volt. Most Ain-Hadgar egy gyár-hely, melyen több mint 20 hatalmas hidrauli sajtó működik az alfa összenyomásán, hogy azt lehetőleg kisebb térfogatúvá tegyék. Vas abroncsokkal szorítják össze s úgy jön a vasútra azon közvetlenül a tenger-partra. Ain-Hadjar a gyári gyűjtőhelye az alfának. A munkások között arabot nem látni, az minden gyári munkát lealacsonyító foglalkozásnak tekint. Csupa spanyol dolgozik ott. Tervben van, hogy a vasút mostani végétől két szárnyat építenek derékszög alatt, egyet nyugatnak, másikat keletnek, hogy a gyűjtés az egész területen könnyebben menjen.

Csaknem az egész mennyiséget Angliába viszik, hol többi közt a Times papírja is abból készül: sok megy Amerikába, valamint Spanyolországba. Franciaország alig vesz többet igénybe mint 4%-ot. Belgium is felhasznál egy keveset. Évről-évre jobban terjed s úgy hallom, hogy már a fiumei papírgyár is tett vele kísérleteket a legjobb eredménnyel. A rongynál jobb és olcsóbb is.

Emlékűi hoztam néhány szál alfát a gyárból (Ain-Hadjar) a mint csomagolni akarták; valamint egy kézi kosarat is vettem, melyet kirándulásaim alkalmával a kőzetek gyűjtésére használtam.[6]

Az alfa kereskedésnek külön helyei vannak: Oránban Tlem-szen és Sig: Algírban Sidi-bel-Abbés; Constantinban Batna. A száraz alfa mázsája Sidi-bel-Abbés vásárán 6–8 frank; ellenben összetartva vashevederrel ugy, hogy a világkereskedésbe mehessen mázsája 12 frank, s tonnája (1000 kilogramm) 120. Az utolsó 10 év alatt Algeria 400.000 tonna alfát vitt ki, mi több mint 50 millió értéknek felel meg. Ezen összeg 4/5-e az utolsó öt évre esik.

Szó van róla, hogy egy második vasutat is építenek a tengertől nevezetesen Mostaganem-től Tiharet felé. hogy az alfa fennsík más pontját is kihasználhassák a világkereskedés számára.

Íme mit tett az európai civilizáció. Két év előtt még semmi sem volt ott, a fennsíkon antilopok legeltek vagy a nomád arabok barangoltak, most már lokomotív végzi a teve, őszvér vagy szamár szállító

[6] Ilyenféle kosarak Algírban mind pálmalevélből készűlnek. Oránban alfából.

munkáját. Az eddig elért eredmény távolról sem a befejezés, ellenkezőleg még igen nagy fejlődésre képes, s amire az afrikai sivatag ezen vad növényét fordítják, éppen a magas civilizáció egyik leglényegesebb anyagának gyártására szolgál.

A fennsíkon már jelentékenyen le-le száll a hőfok. Már Saïdán (817 méter a tenger felett) észleltem április 25-én reggel +6° C (1881), a következő éjjel pedig fagy volt. A fennsíkon 6–7 fok is van a fagypont alatt, úgy, hogy ott hó lepel borítja olykor az egész láthatárt. Nyáron ellenkezőleg nagy a forróság, fel megy 38 fokra is. Az évi átlag 19° C.

Délre a fennsíktól van a Szahara, sőt Constantine provinciában, miként említve volt, a Tell után közvetlen a Szahara terül el. Erről sokáig azt hitték, hogy nem használható, majd később túlzott remények tárgyává lett. Annyit lehet már bízvást állítani, hogy oda európaiakat telepíteni lehetetlen. Maguk a bennszülöttek is csak az oázokon tudnak állandóan tartózkodni, egyebütt csak ideiglenesen barangolnak. A polgáriasodás befolyása mindenesetre idéz elő javulást és már tényleg elő is idézett. Artézi kutak fúrása, különösen »Oued-Hir« környékén bőségesen juttatott fel vizet a felületre, megjavította a már létező oázokat és újaknak adott létet. Mindazonáltal a Szahara lakói a gabonára nézve olyannyira vannak a Tell-hez kötve, hogy egy arab közmondás szerint »A Tell a mi anyánk, aki azt elveszi, az a mi apánk«.

* * *

Az algíri franciák panaszkodnak, hogy az anyaország őket oly kevéssé ismeri, és ez volt a fő indító ok, hogy a természettudósokat oda meghívják. Feltették a megjelent vagy ezer emberről, hogy ki-ki elbeszéli otthon azon benyomást, hogy Algériát meglátogatni valóban érdemes, és így én is kettős kötelességet vélek teljesíteni annak bemutatásával főbb képekben s alfa iparában.

DR. SZABÓ JÓZSEF